

PRIEREZ GNOZEOLÓGIOU VYBRANÝCH CIRKEVNÝCH SPISOVATEĽOV

Pavol KOCHAN

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

O poznaní Boha sa dozvedáme na mnohých miestach vo Svätom Písme. V Starej zmluve nachádzame tieto texty, v ktorých sa nachádza zmienka o poznaní Boha: Ani ľudia, ani nič, čo je stvorené, nemôže vidieť Božiu podstatu. „Či vystihneš Božiu podstatu a vystihneš dokonalosť Všemohúceho? Je vyššia ako nebesá, čo môžeš spraviť? Je hlbšia ako podsvetie, čo vieš o tom? Podľa svojej miery je dlhšia ako zem a širšia ako more.“¹³² A tiež: „Kto z ľudí pozná Božiu vôľu? Alebo kto môže myslieť, čo chce Boh?“¹³³ Boha nikto nikdy nevidel.¹³⁴ Lebo Boh prebýva v neprístupnom svetle, ktoré nikto z ľudí nevidel a ani nemôže vidieť.¹³⁵ Kto nasleduje Jeho veľké diela? Moc Jeho slávy kto vyčíslí? A kto priloží k sláve Jeho milosrdenstva?¹³⁶ Hlbokosť bohatstva a múdrosti a známosti Božej! Aké nevyspytateľné sú Jeho súdy a nepochopiteľné cesty Jeho. Veď kto poznal myseľ Pánovu, alebo kto Mu bol radcom?“¹³⁷ Dokonalé poznanie Boha Otca má len Syn a Svätý Duch: „Kto z ľudí vie, čo je v človeku, ak nie duch človeka, ktorý je v ňom? Tak ani veci Božie nepoznal nikto, iba Duch Boží.“¹³⁸ ...a nikto nezná Syna len Otec, ani Otca nikto nezná len Syn a komu by Syn chcel zjaviť.“¹³⁹ Na druhej strane samotný Boh zo svojej blahosklonnosti k človeku sa zjavuje: a) v stvorenstve: „Lebo čo je

¹³² Job 11, 7-9.

¹³³ Prem. 9, 13. Kniha Premúdrosť Šalamúnových sa vo Svätom Písme Starej a Novej zmluvy, vydanej evanjelickou cirkvou nenachádza. Text je uvedený podľa Biblija – Knigy Svjaščennogo Pisanija Vetchogo i Novogo Zaveta na cerkovnoslavjanskom jazyke. Moskva, 1993.

¹³⁴ Jn 1, 18.

¹³⁵ 1Tim 6, 16.

¹³⁶ Sirach 18, 3-4. Kniha Premúdrosť Sirachových sa vo Svätom Písme Starej a Novej zmluvy, vydanej evanjelickou cirkvou nenachádza. Text je uvedený podľa Biblija – Knigy Svjaščennogo Pisanija Vetchogo i Novogo Zaveta na cerkovnoslavjanskom jazyke. Moskva, 1993.

¹³⁷ Rim 11, 33-34.

¹³⁸ 1K 2, 11.

¹³⁹ Mt 11, 27.

neviditeľné z Neho, Jeho večná moc a Božstvo, to od stvorenia sveta rozjímaním môžu pozorovať z Jeho diel, aby nemali výhovorky, že hoci znali Boha, neoslavovali Ho a neďakovali Mu.¹⁴⁰ Nebesá rozprávajú o sláve Božej a dielo Jeho rúk zvestuje obloha. Deň dňu oddáva zvesť, noc noci podáva poznanie. Niet reči, nieto slov, nepočuť ich hlas. Ich zvuk sa nesie po celej zemi a ich slová až na okraj sveta: Na nich postavil slnku stan...¹⁴¹ Lahkomyselní sú všetci ľudia, v ktorých je nevedomosť o Bohu, a z viditeľných bláh nedokázali porozumieť Súceho...ale pozerajúc na oheň, vzduch, alebo nebeské svetlá...nespoznali Pôvodcu sveta."¹⁴² b) a tiež v zjavení: „Ale hoci rozumieme tomu, čo je na zemi a čo v rukách získavame s ťažkosťou: aj čo je na nebesiach, kto sa dozvie? Tvoju vôľu kto pozná, ak by si Ty nedal premúdrost' a poslal Tvojho Presvätého Ducha zhora? A tak napraviš cesty tých, čo sú na zemi a ktorí sú Ťa hodní, naučíš ľudí a premúdrostou budú spasení.¹⁴³ Mnoho rás a rozličným spôsobom hovoril Boh voľakedy otcom skrze prorokov, na sklonku týchto dní prehovoril k nám v Synovi, ktorého ustanovil za dediča všetkého.¹⁴⁴ Skutočne veľkým tajomstvom zbožnosti je (On), ktorý sa zjavil v tele, ospravedlnený bol v Duchu, zjavil sa anjelom, zvestovaný bol národom, uverili v Neho na svete, vzatý bol v slávu.¹⁴⁵ Vieme, že Boží Syn prišiel a dal nám rozum poznať Toho pravého; a my sme v tom pravom, v Jeho Synovi Isusovi Christovi. On je pravý Boh a večný život."¹⁴⁶ Christos sám hovorí, že „bude prosiť Otca a dá nám iného Radcu, aby bol s nami až naveky, Ducha pravdy, ktorého svet nemôže prijať, pretože Ho nevidí, ani nezná. My Ho známe, pretože pri nás ostáva a bude v nás.¹⁴⁷ Boh totiž zjavil nám Duchom, lebo Duch skúma všetko, aj hĺbokosti Božie.¹⁴⁸ Doteraz totiž vidíme len hmlisté obrazy, akoby v zrkadle, ale potom tvárou v tvár. Doteraz poznávame len čiastočne, ale

¹⁴⁰ Rim 1, 20-21.

¹⁴¹ Ž 19, 2-5.

¹⁴² Prem 13, 1-5. Pozri tiež poznámku 133.

¹⁴³ Prem 9, 16-19. Pozri tiež poznámku 133.

¹⁴⁴ Žid 1, 1-2.

¹⁴⁵ 1Tim 3, 16.

¹⁴⁶ 1J 5, 20.

¹⁴⁷ Jn 14, 16-18.

¹⁴⁸ 1K 2, 10.

potom poznáme tak, ako aj nás poznal (Boh),¹⁴⁹ lebo žijeme vierou, a nie videním!“¹⁵⁰

V druhom storočí sa v prostredí, kde pôsobila Cirkev objavila myšlienka dokonalého poznania Boha. Stúpenci tohto hnutia, t. j. gnosticizmu sa považovali za privilegovaných v ľudstve, ktorí ovplyvvali tzv. vyšším poznaním. Stručne môžeme charakterizovať gnosticizmus ako religiózno-filozofický systém, ktorý bol postavený a odvolával sa na fakty a učenie kresťanstva, predovšetkým samotného Christa. Podľa gnostikov Christos po svojom zmŕtvychvstaní odovzdal určité tajomstvá Márii Magdaléne, ktoré sa následne odovzdávali cez pokolenia vyvolených ľudí (sami sa nazývali elita), ktorí boli dôstojní ochraňovať γνῶσις nedosiahnuteľný obyčajným smrteľníkom. Hlavnými predstaviteľmi gnosticizmu boli Valentin, Vasilid a Markion. V tom čase proti nim skalopevne vystupoval a usvedčoval Irinej, biskup Lyonský. Vo svojich piatich knihách *Proti herézam* poprel celý gnosticizmus na základe pravosti Svätého Písma¹⁵¹ a Svätej Tradície, ktoré nesie jedine Cirkev. Sväté Písmo je potvrdené vierou Cirkvi a viera sa ochraňuje jednoznačným potvrdením cirkevného spoločenstva, ktoré privádza k apoštolom. Tým je evanjeliové svedectvo neoddeliteľné od pochopenia Tradície a svojou dogmatickou jednotou je znakom Pravdy.¹⁵² Aj keď sa Cirkev rozšírila a pôsobí po celom svete, má jednu vieru, jedno učenie, jednu spoločnú Tradíciu. Podobne ako je jedno slnko na celom svete, jedno je aj hlásanie pravdy, ktorá osvecuje všetkých ľudí, čo si želajú dôjsť k poznaniu pravdy.¹⁵³ Justín Mučeník, ktorý patrí k apologetom, vo svojom spise *Rozhovor s Trifonom* píše, že Boh je absolútne transcendentný, je skrytý, nepostihnuteľný, bezpočiatocný. Z toho môžeme usúdiť, že pre Justína poznanie Boha v plnosti

¹⁴⁹ 1K 13, 12.

¹⁵⁰ 2K 5, 7.

¹⁵¹ Pod Svätým Písmom je potrebné vidieť predovšetkým štyri Evanjeliá napísané apoštolmi, pretože v tomto období ešte nebol prijatý kánon kníh Svätého Písma. Ten bol zostavený a prijatý až v dobe všeobecných snemov.

¹⁵² Pod výrazom Pravda svätí Otcovia rozumejú Boha. Svedčí o tom samotný Christos: „Ja som Pravda, Život a Cesta.“ Jn 16, 4.

¹⁵³ Ireneaus LUGDUNENSIS. 1857. *Adversus Haeresis. III.* 10, 2. [online]. University of California (USA), 1857. [cit. 2014-04-11]. Dostupné na internete: <http://www.archive.org/details/sanctii-renaeiep00harvgoog>. Tiež In МЕЙЕНДОРФ, И. 2007. *Введение в святоотеческое богословие.* 2. дополнен. vyd. Минск : Лучи Софии, 2007. s. 35.

nie je možné. Kliment Alexandrijský sa zasa pri svojom pokuse prepojiť kresťanskú vieru s helénskou filozofiou zmieňuje o kresťanskom γνῶσις ako o nevyhnutnosti v živote kresťana, pomocou ktorého sa každý kresťan zdokonaľuje vo viere. Skutočné kresťanstvo je budované na poznaní a toto poznanie (alebo vedomosť) je vzájomne spojené s vierou. Napriek tomu je Kliment poznačený gnosticizmom, aj keď vždy ostal v spoločenstve s Cirkvou, pretože jeho γνῶσις je dostupný výhradne určitej skupine ľudí, vyvoleným a oproti Irinejovi, pre ktorého Pravda prináleží celej Cirkvi, hovorí o odovzdávaní poznania prostredníctvom vybraných osobností. Poznanie Boha je v skutočnosti dostupné len niekoľkým vzdelaným a intelektuálom.¹⁵⁴

Počnúc od Kappadockých Otcov nachádzame učenie o absolútnej transcendentnosti Boha, t. j. absolútnej nedosiahnuteľnosti Božej podstaty pre ľudský rozum. Teológia Kappadockých Otcov bola postavená na osobnej duchovnej skúsenosti, ktorej základom je nedosiahnuteľnosť plného poznania Boha. Bola to viac-menej reakcia na vtedajšie herézy anomejcov, ariánov alebo origenistov. Všetky tieto skupiny hovorili okrem iného aj o tom, že ľudský rozum je schopný a môže dôjsť k celkovému poznaniu Boha. Pravoslávna teológia však jednoznačne vyjadruje, že poznanie Boha úzko súvisí s ľudskou schopnosťou vnímať, aký je a nie je Boh, t. j. vyjadrovať sa o Bohu v zmysle vlastností, ktorými vystupuje voči stvorenstvu. Pri postupnom nazeraní a chápaní okolitého stvorenstva sa človek približuje k Bohu a tým aj k poznaniu. Vzhľadom na Božiu transcendentnosť človek nikdy nebude schopný poznať Božiu podstatu. Toho si boli vedomí aj Židia, preto zdôrazňovali nemohúcnosť poznať Božie meno, ktorého poznanie by predstavovalo poznanie Božej podstaty.¹⁵⁵

Svätý Gregor Teológ hovorí o poznaní takto: „Šiel som s úmyslom pochopiť Boha. S takouto myslou som vystúpil na horu, zanechajúc matériu a materiálne a vzmohol som sa v sebe, nakoľko to bolo možné. Keď som však pozdvihol zrak, ledva som uvidel Boží chrbát,¹⁵⁶ aj to pokrytý Kameňom,¹⁵⁷ t. j. (zahalené)

¹⁵⁴ Pozri МЕЙЕНДОРФ, И. 2007. *Введение в святоотеческое богословие*. 2. doplnené vyd. Минск : Лучи Софии, 2007. s. 78-89.

¹⁵⁵ Pozri JEŽEK, Václav. 2006. *Transcendentální christologie v kontextu byzantské teologie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2006. s. 110.

¹⁵⁶ Potom odtiahnem Svoju dlaň a uvidíš mi chrbát, ale moju tvár nebude vidieť. 2M 33, 23.

Slovom, ktoré sa narodilo kvôli nám. A niekoľkokrát sa pritisnúc, nepozorujem prvú a čistú prirodzenosť, ktorá je poznatá len Ním samotným, t. j. samotnou Trojicou. Nepozorujem to, čo prebýva vnútri za prvým závesom a je zahalené cherubínmi, ale jedno okrajové, ktoré sa pred nami rozprestiera. To je, nakoľko viem, tá sláva, alebo ako hovorí svätý Dávid „velebnosť“,¹⁵⁷ ktorú vidíme vo veciach, ktoré sú Bohom stvorené a spravované. Lebo všetko, čo nám po Bohu poskytuje poznanie o Ňom, je to 'Boží chrbát', podobne ako odraz a obraz slnka vo vode ukazuje slnko slabým zrakom, ktoré naňho nemôžu pozeráť, pretože živosť svetla prekonáva (doslovne poráža) zmysel.“¹⁵⁹ Christos ako Kameň (Skala u Mojžiša) nás ukrýva pred spaľujúcim ohňom Božej prítomnosti. Christovo telo je matným sklom, cez ktoré môžeme pozorovať Boha. Človek len veľmi ťažko dokáže poznať podstatu nejakej veci, nedokáže v plnosti poznať vlastnú ľudskú osobnosť a už vonkoncom nie Božiu Osobu.

Božia podstata sa vymyká nášmu chápaniu, môžeme sa však s Ním stretnúť, pretože Boh je Osoba a Jeho osobnú prítomnosť vo svete a v našom živote pocíťujeme a spoznávame. John Mayendorf poukazuje na rozhovor Christa s apoštolom Petrom na ceste do Cézarey Filipovej¹⁶⁰ ako na obraz možnosti poznávania Boha. Na Christovu otázku, za koho Ho apoštolovia považujú, Peter odpovedal: „Ty si Christos, Syn živého Boha.“ Peter pochopil,

¹⁵⁷ ...a všetci pili ten istý duchovný nápoj, pili totiž z duchovnej skaly, ktorá šla za nimi, a tou skalou bol Christos. 1K 10, 4.

¹⁵⁸ „Ó Bože, Pane náš, aké je slávne Tvoje meno na celej zemi! Velebu svoju rozprestrel si nad nebesá.“ Ž 8, 2.

¹⁵⁹ „ἔτρεχον μὲν ὡς θεὸν καταληψόμενος, καὶ οὕτως ἀνῆλθον ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ τὴν νεφέλην διέσχον, εἶσω γενόμενος ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ τῶν ὑλικῶν, καὶ εἰς ἑμαυτὸν ὡς οἶόν τε συστραφεῖς. ἐπεὶ δὲ προσέβλεψα, μόλις εἶδον θεοῦ τὰ ὀπίσθια· καὶ τοῦτο τῇ πέτρᾳ σκεπασθεῖς, τῷ σαρκωθέντι δι' ἡμᾶς θεῷ Λόγῳ· καὶ μικρὸν διακύψας, οὐ τὴν πρώτην τε καὶ ἀκήρατον φύσιν, καὶ ἑαυτῇ, λέγω δὴ τῇ τριάδι, γινωσκομένην, καὶ ὅση τοῦ πρώτου καταπετάσματος εἶσω μένει καὶ ὑπὸ τῶν χειρῶν συγκαλύπτεται, ἀλλ' ὅση τελευταία καὶ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα. ἡ δὲ ἐστίν, ὅσα ἐμὲ γινώσκειν, ἢ ἐν τοῖς κτίσμασι καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ προβεβλημένοις καὶ διοικουμένοις μεγαλειότης, ἢ, ὡς ὁ θεῖος Δαβὶδ ὀνομάζει, μεγαλοπρέπεια. ταῦτα γὰρ θεοῦ τὰ ὀπίσθια, ὅσα μετ' ἐκεῖνον ἐκείνου γνωρίσματα, ὥσπερ αἱ καθ' ὑδάτων ἡλίου σκιαὶ καὶ εἰκόνες ταῖς σαθραῖς ὄψεσι παρὰ δεικνῦσαι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν οἶόν τε, τῷ ἀκραίφνει τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν αἴσθησιν.“ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΛΟΓΟΙ. ΛΟΓΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΕΡΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ (ΚΗ'). 3. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XXXVI. Paris, 1858.s. 25-73.

¹⁶⁰ Mt kap. 16.

že pred ním stojí Boh a zhovára sa s ním. Ako jednoduchý rybár nepoznal Platóna ani Aristotela, neštudoval ich diela, ale jeho rozhovor s Božím Synom bola pre neho nevyvrátiteľná skutočnosť a nepotreboval dôkazy.¹⁶¹

Jedným z najvýznamnejších a najzanietenejších teológov, ktorý sa zaoberal práve otázkou poznania Boha pre človeka, bol svätý Gregor Nysský. Ani jedna otázka nepútala takú pozornosť, akou bolo práve ľudské poznanie Boha, jeho možností, nevyhnutností a vlastností. Ako to pozorujeme u mnohých Otcov, aj Gregorova teológia je kritickou reakciou na herézy danej doby, zvlášť na učenie Eunomia o možnosti plného poznania Božej podstaty. Eunomios tvrdil, že dokonalé a úplné poznanie Boha je možné (či skôr nevyhnutné) kvôli tomu, že kto nevie pochopiť Boha, ten Ho ani nemôže poznať, ale kto Boha spoznal prostredníctvom logického uvažovania, ten Ho pozná tak dokonale, ako Boh pozná Sám Seba.¹⁶² Gregor zavrhuje takéto myšlienky a každého, kto chce pochopiť Božiu podstatu, považuje za nerozumného. Len podobné môže spoznávať podobné sebe. Človek však nikdy nebude v plnosti podobný Bohu a nemôže ani vyjsť mimo hraníc svojej prirodzenosti. Dokonca ani čistí duchovia nie sú schopní pochopiť Boha, pretože všetko, čo je stvorené, má svoje hranice prirodzenosti, hranice bytia, ale nestvorené bytia nepoznajú nijakú ohraničenosť, t. j. mierou nestvorených bytí je nekonečnosť. Túto nekonečnosť môžu pojať jedine Otec, Syn a Svätý Duch. Každé iné bytie existuje, len kým ostáva samo sebou. Oheň existuje ako oheň, t. j. ak sa zmení na vodu, zmení svoju podstatu aj vlastnosti a prestáva by ohňom. To isté platí aj pre človeka. Človek nedokáže vyjsť mimo seba, mimo svojej ľudskej prirodzenosti, bytia. Tým, že pozerá prostredníctvom svojej telesnosti, dokáže si predstaviť Boha len ako Bytie, ktorému je vlastná nejaká priestorovosť a časovosť. Čím bližšie sa človek dostáva k Bohu, tým viac rastie aj jeho poznanie o Bohu, ale zároveň tým viac zisťuje svoju bezmocnosť poznať Boha. Preto sa toto poznanie nevzťahuje len na ľudskú múdrosť a intelekt, ale poznanie v sebe pojíma predovšetkým duchovnú skúsenosť.¹⁶³

¹⁶¹ Позри МЕЙЕНДОРФ, И. 2007. *Введение в святоотеческое богословие*. 2. дополненé vyd. Минск : Лучи Софии, 2007. s. 180.

¹⁶² ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ. *Contra Eunomium* XI, 4/III, 9.54. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XLV. Paris, 1863. s. 24-111.

¹⁶³ Позри JEŽEK, V. 2005. *Od individualismu k obecnství. Úvod do byzantské teologické antropologie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005.

Tak, ako Gregor Teológ hovorí o poznaní „Božieho chrbta“, aj Gregor Nysský považuje poznanie Boha za podnožie samotného Boha. Človek však môže do určitej miery Boha poznávať. Boh stvoril človeka na svoj obraz a tým mu daroval príbuzenstvo so svojím osobným bytím, čím človeka učinil schopným poznania. Nedosiahnuteľný Boh je poznáateľný vo svojom pôsobení (účasti) v stvorenom svete, ktorý odráža Jeho vlastnosti: premúdrost', blaho, všemohúcnosť, svätosť.¹⁶⁴

Gregor hovorí o niekoľkých „stupňoch“ poznania Boha:

1. Prvý spôsob poznania Boha je prirodzený ľudskej duši, ktorá sa k poznaniu obracia. Gregor hovorí, že poznávať Boha môžeme len z jeho pôsobenia, teda z Jeho vlastností. Môžeme poznávať Božiu premúdrost', ktorá je zobrazená v stvorenstve stvorenom Jeho premúdrost'ou. V umeleckom diele nespoznávame umelcovu prirodzenosť, jeho bytie, ale jeho umelecké schopnosti, ktoré vložil do svojho diela.¹⁶⁵ Tak v kráse stvorenia ako diela Umelca nespoznávame Božiu podstatu, ale premúdrost' Toho, ktorý všetko premúdro stvoril. Ak rozmýšľame o príčine našej existencie, nevidíme podstatu, ale Božie dobro, ktoré nevidíme ako nevyhnutnosť, ale ako blahé rozhodnutie, podľa ktorého nás stvoril. Ľudská duša je na hraniciach dvoch prirodzeností.¹⁶⁶ Jedna prirodzenosť je duchovná a čistá a druhá je telesná. Prostredníctvom svojich cností, ktoré ukazujú a privádzajú k Božstvu, duša oslobodená od pozemského neustále nasleduje počiatok každého bytia ako prameňa ich krásy a sily. Ako hranicu dosiahnutia tohto počiatku bytí stavia

s. 169.

¹⁶⁴ САГАРДА, Н. И., САГАРДА А. И. 2004. *Полный корпус лекций по патрологии. Санкт-Петербург. : Воскресение*, 2004. s. 678.

¹⁶⁵ Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΥΣ. Εἰς τοὺς μακαρισμοὺς. ΛΟΓΟΣ Ζ. Καὶρὸς τοῦ βαλεῖν καὶ συνάγειν λίφως. 44.1268. In MIGNE, J.-P. 2000. *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*. Τόμος 44. Πρώτη ἐκδοσις ἐν Ἑλλάδι. Ἀθῆναι : Κέντρο Πατερικῶν Ἐκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2000. s. 1268.

¹⁶⁶ δύο φύσεων οὕσα μεθόριος. ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΙΣΜΑΤΩΝ. 6.333. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XLIV. Paris, 1863. s. 755-1118.

Božie pôsobenie,¹⁶⁷ ktoré neustále pociťuje. Božie bytie je spoznávané len preto, že pôsobí.¹⁶⁸

2. Druhý stupeň alebo spôsob poznania Boha je možný cez vlastné obrátenie do svojho vnútra, k svojej duši. Boh pri stvorení človeka vložil do neho obraz, t. j. urobil odtlačok svojej osobnej prirodzenosti. Táto podobnosť však bola zastretá vášňami a hriechmi, ktoré zmyli črty Božej podoby. Ich obnova je možná len cez očistenie od každej poškvrný a návrat k ceste cností. Očistenie alebo katarsis¹⁶⁹ predpokladá víťazstvo nad vášňami a všetkým, čo nie je od Boha. Podobne ako Origenes Gregor alegoricky vidí očistenie vo vystúpení Mojžiša na horu Chóreb, kde si vyzúva obuv.¹⁷⁰ Táto obuv predstavuje sňatie „koženého odevu“ pri vyhnaní z raja ako vášní a hriechu, ktorými sa obliekli prví ľudia.¹⁷¹ Gregor toto očistenie prirovnáva k železu, ktoré sa cez roztavenie čiernej železnej rudy spaľujúcim ohňom očisťuje od všetkých nečistôt a stáva sa lesklým kovom, odrážajúcim svetlo ako nejaké blesky. Podobne aj vnútorný človek (t. j. srdce) po očistení od nečistoty spaľujúcim ohňom (t. j. Svätým Duchom) znovu získava podobu Prvoobrazu a stáva sa dobrým, pretože to, čo je podobné dobru, je bezpochyby dobré. Tí, ktorí hľadajú na slnko v odraze cez zrkadlo, vidia rovnaké slnko v žiare, ako tí, ktorí priamo pozerajú na kruh slnka na nebi. Tí, ktorí nemajú síl uvidieť svetlo, ak sa navracajú k blaženému obrazu, ktorý v nás prebýval na počiatku, majú v sebe to, čo hľadajú. Čistota, pokoj a odcudzenie sa každému zlu je Božstvo. Človek, ktorý sa takýmto stáva, nosí v sebe Boha.¹⁷² Tento stupeň privádzania k poznaniu Boha je jasné videnie stvorenia očisteným rozumom. Takýmto,

¹⁶⁷ ἐνέργειαν. ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΙΣΜΑΤΩΝ. 6.334. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XLIV. Paris, 1863. s. 755-1118.

¹⁶⁸ δι' ὧν ἐνεργεῖ. ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΙΣΜΑΤΩΝ. 6.335. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XLIV. Paris, 1863. s. 755-1118.

¹⁶⁹ καθαρσις.

¹⁷⁰ Pozri 1M kap. 3.

¹⁷¹ Pozri МЕЙЕНДОРФ, И. 2007. *Введение в святоотеческое богословие*. 2. doplnené vyd. Минск : Лучи Софии, 2007. s. 202.

¹⁷² Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΥΣ. ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ. ΛΟΓΟΣ Ζ. Καὶρὸς τοῦ βαλεῖν καὶ συνάγειν λίφως. 44.1272. In MIGNE, J.-P. 2000. *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*. Τόμος 44. Πρώτη ἐκδοσις ἐν Ἑλλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικῶν Ἐκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2000. s. 1194-1302.

podľa Gregorových slov, „bytosným videním“ človek pochopí, že priblížením sa k poznaniu sveta takým, aký v skutočnosti je, teda bez predsudkov a fantázie, človek je pozvaný byť v tomto svete, ale tiež radovať sa zo života, učiť svet a kreatívne, tvoriteľsky ho pretvárať.¹⁷³

3. Tretím stupňom je osobné poznanie, teoptia. Tu podľa Gregora človek dosahuje teozis. Vidieť Boha (napriek tomu, Gregor ostáva pri myšlienke o nedosiahnuteľnosti a neviditeľnosti Boha, pretože Boh je mimo akéhokoľvek videnia) pre neho znamená vystúpenie človeka mimo seba, mimo svojej mysle. Pre tento stav používa spojenie „triezveho opilstva“, s ktorým sa stretávame aj u apoštolov v deň Zoslania Svätého Ducha.¹⁷⁴

Gregor sa však nesnaží Boha ohraničiť, pretože si uvedomuje neopísateľnosť a nepojateľnosť Božej podstaty. Pretože niet ani jedného mena, ktoré by objalo celú Božiu prirodzenosť a ktoré by bolo schopné vyjadriť ju. Zároveň však poznanie Boha vidí ako neustály a nekonečný proces. Duša, ktorá vstúpila do spoločenstva s Bohom, nepozná nasýtenosť v pôžitku. Čím viac sa naplňuje nasycujúcim, tým viac v nej pôsobia žiadosti tohto nasycovania.¹⁷⁵ Podobné myšlienky nachádzame aj u svätého Izáka Sýrskeho, alebo Simeona Nového Teológa. Tí hovoria, že Boh nemôže byť predmetom myslenia, pretože myslenie predpokladá rozdelenie. Ak človek chce poznávať Boha, musí sa zbaviť samotného procesu myslenia. Poznanie je človeku darované Svätým Duchom. Blahodať Svätého Ducha je základom pre pochopenie Boha, to však predpokladá našu vieru. „Boh je natoľko poznateľný, nakoľko môže niekto uvidieť nekonečné more, stojac v noci s malou sviečkou na jeho okraji. Azda si myslíš, že uvidíš z tohto nekonečného mora? Len nejakú trošku, alebo v podstate nič. Pritom veľmi dobre vidí vodu a vie, že pred ním je more a že to more je nekonečné a nemôže ho svojím pohľadom celé pojať. Tak je to aj vo vzťahu k nášmu poznaniu Boha...ani bdenie, ani osamotenosť, ani pôst, ani nič nepomenovateľné, ani telesná námaha, ani nijaká iná cnosť nemôže nám

¹⁷³ Pozri МЕЙЕНДОРФ, И. 2007. *Введение в святоотеческое богословие*. 2. doplnené vyd. Минск : Лучи Софии, 2007. s. 202-203.

¹⁷⁴ „Mužovia, Židia, a všetci, ktorí bývate v Jeruzaleme, počujte moje slová a vedzte toto: Títo iste nie sú opilí, ako sa domnievate; veď je ešte len deväť hodín ráno.“ Sk 2, 14-15. Pozri tiež Sk kap. 2.

¹⁷⁵ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΙΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΙΜΑΤΩΝ. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XLIV. Paris, 1863. s. 755-1118.

predložiť slovo alebo poznanie bez Svätého Ducha, alebo úsudok, pretože všetko je to cesta, ktorá vedie k svetlu, ale nie je to samotné svetlo. Bez Ducha nikto nemôže nič naučiť seba ani ostatných. Lebo Toho, ktorý je nad každým umom a myšlienkou, ako je možné poznať naším umom, ktorý je Ním stvorený, ak nebude osvietený od Neho a nezjednotí sa s ním?“¹⁷⁶

Svätý Ján Zlatoústý hovorí, že Boh je síce nepostihnuteľný, ale človek Ho môže spoznávať, ako mu to On sám dovolí. Dáva sa spoznávať zo svojej blahosklonnosti a zjavuje sa do tej miery, do akej je ľudský rozum schopný dôjsť. Tak privádza príklad proroka Daniela, o ktorom píše, že i keď prinútil skrotiť hnev levov ako aj hnev kráľa Nabuchodonozora, aj tak upadol do mdlôb a premkol ho strach a úžas, keď uvidel anjela.¹⁷⁷ Ak Daniel, ktorý sa tri týždne prísne postil, nedokázal pozrieť ani na podstatu anjela, ako potom môže niekto očakávať, že uzrie „tvárou v tvár“ Božiu podstatu? Ani prorok Izaiáš nevidel Božie bytie, keď hovorí: V roku, keď zomrel kráľ Uzijá, videl som Pána sedieť na vysokom a vyvýšenom tróne a okraje jeho rúcha naplňovali chrám. Serafíni stáli nad Ním, každý mal po šesť krídel. Dvomi si zakrývali tvár, dvomi si zakrývali nohy a dvomi lietali.¹⁷⁸ Izaiáš nemohol vidieť podstatu, ak ju nedokážu zazrieť ani šesťkrídli serafíni, ktorí si zakrývali tváre pred Božou slávou. To, čo uvidel, bola Božia blahosklonnosť, lebo Boh ani nesedí, ani nepotrebuje trón, pretože sedieť prináleží telu a trón ohraňuje. Serafíni však nedokázali zniesť ani pohľad na blahosklonnosť.¹⁷⁹ Podobne hovorí aj svätý Ján Damaský. Božstvo je nepostihnuteľné a nevypovedateľné.¹⁸⁰ Tak aj Svätý Duch vidí Božie podobne, ako ľudský duch pozná to, čo je v človeku.¹⁸¹ Nikto nikdy nepoznal Boha, okrem toho, komu sa Boh sám odhalil, nikto z ľudí, ale ani z cherubínov a serafímov. No Boh nás nenechal v úplnej nevedomosti. Pretože znalosť o Božom bytí zasial samotný Boh do prirodzenosti každého človeka. Samotné stvorenie, jeho ochrana hovoria o velebnosti Božstva.¹⁸² Najprv cez

¹⁷⁶ Pozri ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΣΥΜΕΩΝΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. Κεφαλαία. Κεφ. ια' - ιστ', ξα', πζ'. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus CXX. Paris, 1864.

¹⁷⁷ Dan 10, 5-8.

¹⁷⁸ Iz 6, 1-2.

¹⁷⁹ Contra Anom. III, 3, 4.

¹⁸⁰ Mt 11, 27.

¹⁸¹ 1K 2, 11.

¹⁸² Pozri Prem 13, 5.

zákon a prorokov, potom cez svojho Syna, Pána, Boha a Spasiteľa Isusa Christa Boh dal človeku poznanie o sebe, nakoľko je to pre neho možné. Preto všetko, čo mu (človeku) bolo odovzdané zákonom, prorokmi, apoštolmi a evanjelistami, prijímame, uznávame a vážime si a nič viac nehľadáme. „Boh ako vševidiaci a premýšľajúci o úžitku každého, zjavil všetko, čo je pre nás užitočné, t. j. poznať Ho a pomlčal o tom, čo nie sme schopní pochopiť. Uspokojujeme sa s týmto a budeme sa tohto držať, nezmeniac večné hranice a neprestupujúc Svätú tradíciu¹⁸³.“¹⁸⁴ Proces postupnosti poznania Boha, ktoré prechádza od oslobodenia sa od všetkého „dolného“ k „hornému“ pre dušu, obklopenej Božím mrakom, v ktorom viditeľné a dosiahnuteľné ostáva mimo, ostáva neviditeľným a nedosiahnuteľným aj naďalej, tento proces sa končí extázou, porovnanou s opilstvou alebo pochabosťou. Ale ani v extáze človek nespoznáva Božiu podstatu. Rozum, oslobodený od ľudskej logiky a úsudku a ponorený do spoznávania Boha, zisťuje, že nedokáže nazerať do Božieho bytia, ktoré je obklopené nedosiahnuteľnosťou.¹⁸⁵ Preto evanjelista Ján Teológ píše: „Boha nikto nikdy nevidel.“¹⁸⁶

Všetky stupne, o ktorých Gregor píše, nemajú záväzný charakter, teda človek sa môže stať svätým aj bez toho, aby dosiahol „bytostného videnia“. K tomuto videniu môže dôjsť aj po dosiahnutí svätosti. Poznanie Boha je však nemožné bez pochopenia, že Boh je absolútne transcendentný, nepochopiteľný a nedosiahnuteľný.

Človeka delia od Boha dve roviny: padlá ľudská prirodzenosť a transcendentnosť Boha. Prvú človek prekonáva odstránením všetkých vášní. Božia transcendentnosť je však neprekonateľná, preto je približovanie k Bohu

¹⁸³ Prisl 22, 28.

¹⁸⁴ Τοῦ ὁσίου ἀββᾶ Ἰωάννου πρεσβυτέρου Δαμασκηνοῦ ἔκδοσις ἀκριβοῦς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Βιβλία Α'. Δογματικά. Ι. 1. In MIGNE, J.-P. 1989. *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*. Τόμος 94. Πρώτη ἔκδοσις ἐν Ἑλλάδι. Ἀθήναι : Κέντρο Πατερικῶν Ἐκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1989.

¹⁸⁵ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΥΣ. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΜΩΣΕΩΣ, Η ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΑΡΕΤΗΝ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΟΣ. 2.162-2.163. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XLIV. Paris, 1863. s. 298-464.

¹⁸⁶ Jn 1, 18.

ako nevyčerpatelnému Prameňu, t. j. poznávanie Boha, nekonečným procesom a to práve cez Božie pôsobenie, cez Božie energie.¹⁸⁷

Samotný Christos stavia poznanie Boha do rovnosti so spásou: „A to je večný život, aby poznali Teba jediného pravého Boha, a ktorého si poslal, Isusa Christa.“¹⁸⁸ Apoštol Pavol hovorí, že cieľom života človeka je poznanie Boha, Stvoriteľa a Upravovateľa všetkého, ktoré sa získava prostredníctvom spoločenstva s Bohom. Na začiatku svojej reči k Helénom v Areopágu hovorí: „Boh, ktorý stvoril vesmír a všetko, čo je v ňom...urobil z jednej krvi všetky pokolenia ľudské, aby obývali celý povrch zeme; stanovil určité časy a hranice ich prebývaníu, aby hľadali Boha, či by Ho azda nenahmatali a nenašli. Ved' On predsa nie je ďaleko od nikoho z nás, lebo Ním žijeme, hýbeme sa a trváme...“¹⁸⁹ to si vyžaduje nie len pozdvihnutie mysle, ale predovšetkým spôsob života. Totiž človek má byť pripravený k prijatiu Božieho zjavenia.¹⁹⁰

Svedectvá o poznávaní Boha v harmónii, kráse a dokonalosti celého sveta, ktorý je výsledkom tvoriteľského aktu Boha, nachádzame vo Svätom Písme: „Nebesá rozprávajú o sláve Božej a dielo Jeho rúk zvestuje obloha.“¹⁹¹ Nepokojní sú totiž všetci ľudia, v ktorých sa nachádza nevedomosť o Bohu, a vo viditeľných blahách sú neschopní pochopiť Súceho...ale pozerajúc na oheň, vzduch, alebo nebeské svetlá...nespoznali Pôvodcu sveta.¹⁹² Lebo čo je neviditeľné z Neho, Jeho večná moc a Božstvo, to od stvorenia sveta rozjímaním môžu pozorovať z Jeho diel...“¹⁹³ Svätý Vasilij Veľký hovorí, že nepoznať Boha-Tvorcu z nazerania na svet znamená nič nevidieť na poludnie. V tomto zmysle teda hovoríme o kozmologickom úsudku, kedy človek prostredníctvom rozjímania a spoznávania sveta prichádza k záveru, že tento svet má svojho Stvoriteľa a Architekta. Ján Zlatoústý uvádza ako príklad stvorenie všetkého. Poukazuje na to, s akou ľahkosťou Boh všetko stvoril, čím vyjadruje Jeho všemocnosť a silu: „Ten, ktorý tróni nad obvodom zeme, kým jej

¹⁸⁷ Pozri МЕЙЕНДОРФ, И. 2007. *Введение в святоотеческое богословие*. 2. doplnené vyd. Минск : Лучи Софии, 2007. s. 205.

¹⁸⁸ Jn 17, 3.

¹⁸⁹ Sk 17, 24-28.

¹⁹⁰ Pozri *Православно-догматическое богословие* Д. Б. Макария, архиепископа харьковского. Том. I. Санкт Петербург, 1868. s. 64-65.

¹⁹¹ Ž 19, 2.

¹⁹² Prem. 13, 1-2. O texte tejto knihy pozri poznámku 133.

¹⁹³ R 1, 20.

obyvatelia sú len kobyľky, Ten ktorý rozvíňa nebesá ako závoj a rozprestiera ich sťa stan na bývanie; hľa, národy sú sťa kvapka z vedra, treba ich pokladať za prášok na vážkach.“¹⁹⁴ Ak sú všetky národy sveta kvapkou pred Bohom, čím je potom jeden človek, ktorého nebol hodný tento svet?¹⁹⁵ Moc jedného anjela je väčšia ako sila celého sveta a teda neporovnateľná so spravodlivým človekom, lebo anjeli, ako čistí a verní pred Bohom, sú vyššie od spravodlivého človeka. Ak uvažíme, že sú miliardy miliárd anjelov, tisíce tisícok archanjelov, kniežatstiev, mocností, panstiev a nevyčísľiteľné množstvo beztelesných bytostí, ktoré človek nedokáže ani pomenovať,¹⁹⁶ ako si dokážeme predstaviť, s akou ľahkosťou Boh toto všetko stvoril? „Veď Boh všetko činí na nebi aj na zemi, v moriach a všetkých hĺbinách.“¹⁹⁷ Apoštol Pavol opisuje Abrahámovu vieru a poslušnosť: „Neoslabil vo viere, keď hľadel na svoje odumreté telo, veď mal asi sto rokov, a na odumretý život Sárin. O zaslúbení Božom nezapochyboval v nevere, ale utvrdil sa vo viere, vzdával Bohu slávu.“¹⁹⁸ K existencii Boha však človek môže dôjsť aj na základe sebapoznávania. Vasilij Veľký píše: „Ak sa o seba staráš, nebudeš mať potrebu hľadať stopy Zakladateľa v ustrojení sveta, ale v sebe samom, akoby v nejakom malom svete a uvidíš veľkú premúďrosť svojho Stvoriteľa.“¹⁹⁹ Poznávať Boha môžeme aj na základe skúmania ľudskej histórie. Z dejín národov sa môžeme dozvedieť o neustálom pôsobení Prozreteľnosti.²⁰⁰

V istom zmysle svätí Otcovia hovoria o dvoch rovinách poznania: a) predkresťanské alebo starozákonné, kedy zjavenie je pojaté v rôznych obrazoch, ako sú napríklad Jakubov rebrík, či ohnivý stĺp; b) novozákonné poznanie, ktoré je možné jedine v Cirkvi. Tu je zjavenie pociťované bez vonkajších obrazov, pretože je nad každým obrazom a slovom a pretože je pociťované a zjavované vnútri človeka; človek je v Bohu. Prijatím ľudskej prirodzenosti v osobe Isusa Christa ako Božieho Syna, človek sa zjednocuje

¹⁹⁴ Iz 40, 22 a 15.

¹⁹⁵ Žid 11, 38.

¹⁹⁶ Ef 1, 21.

¹⁹⁷ Ž 135, 6.

¹⁹⁸ Rim 4, 19-20.

¹⁹⁹ Tvorenija, č. 4. Ser. Lav. 1892. s. 43. In *Православно-догматическое богословие Д. Б. Макария, архиепископа харьковского*. Том. I. Санкт Петербургъ, 1868. s. 64

²⁰⁰ Позри ДАВЫДЕНКОВ, О. 1997. *ДОГМАТИЧЕСКОЕ БОГОСЛОВИЕ (Курс лекций)*. ч I и II. Москва : Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт, 1997. s. 66-68.

s Bohom a pôsobí v ňom Božia moc. Tento vzťah Boha a človeka ako aj stupeň novozákonného poznávania vidíme u otcov púšte a hesychastov.²⁰¹

Ak hovoríme o poznaní Boha, nehovoríme o poznaní Božej podstaty, teda kto je Boh, ale spoznáваме, čo je okolo Neho. Božstvo je nekonečné, nepozná hranice. Akákoľvek snaha spoznať Boha znamená ohraničiť Ho. Zo Svätého Písma, hlavne Starej zmluvy sú nám známe „Božie mená“, ktoré používali Židia pre pomenovanie Boha. Boli to napríklad Jahve (alebo Jehova), čo znamená Súci, Elohim z jednotného Eloah ako Silný, Adonaj ako Vládca, Šaddaj ako Mocný, či Všemohúci, ďalej Pán, Hospodin a ďalšie. Tieto mená však nehovoria a nevystihujú Božiu podstatu, samotného Boha, ale hovoria o tom, čo sa týka jeho podstaty, o vlastnostiach Jeho prirodzenosti, alebo o Jeho vzťahu k svetu a človeku. Tieto mená hovoria o Jeho nepomenovateľnosti,²⁰² ktorá je príčinou Jeho mnohopomenovateľnosti^{203, 204}

Dať Bohu akékoľvek meno podľa podstaty by teda znamenalo ohraničiť nekonečného, pojať nepojateľného a pochopiť nepochopiteľného a nedosiahnuteľného. Boh napriek svojej nedosiahnuteľnosti a nepostihnuteľnosti sám sa zjavuje a odкрýva, robí sa viditeľným vo svojom pôsobení, teda v tom, čo je okolo Neho. Tieto myšlienky, prezentované predovšetkým svätým Gregorom Nysským, dali základ pre rozvinutie učenia o nepoznatelnosti Boha podľa podstaty a poznateľnosti Boha v Jeho energiách, pôsobení. Toto rozvinutie nachádzame hlavne u hesychastov, konkrétne u svätého Gregora Palamu. Gregor Nysský hovorí o poznaní Boha, že Božia prirodzenosť je podľa svojej podstaty vyššie od každého postihnuteľného myslenia: je nedostupné a nevysloviteľné pre akékoľvek úsudky mysle a v ľuďoch ešte niet odkrytej sily, schopnej postihnúť nepostihnuteľné a (niet) ani nedomyslené nijakého prostriedku pochopiť nevysvetliteľné. Božstvo však ako dokonale nepostihnuteľné a ničím neporovnateľné je spoznávané len podľa pôsobenia. Niet pochybností, že rozum nemôže prenikať do Božej podstaty, môže však

²⁰¹ ДАВЫДЕНКОВ, О. 1997. ДОГМАТИЧЕСКОЕ БОГОСЛОВИЕ (Курс лекций). ч I и II. Москва : Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт, 1997. s. 68-69.

²⁰² ἁνῶνυμία.

²⁰³ πολυωνυμία.

²⁰⁴ Theophil ad. Autolyc, 1, 3, 4. Greg. Naz. Hymn. De Deo. Greg. Nyss. Contra Eunom. Orat. XI. In Rozpr. Православно-догматическое богословие Д. Б. Макария, архиепископа харьковского. Том. I. Санкт Петербург, 1868. s. 70-71.

pochopiť Božie pôsobenie a na základe tohto pôsobenia získava také poznanie o Bohu, ktoré je v plnosti postačujúce pre jeho slabú moc.

Boh je skutočnosť, ktorá je daná v pociťovaní, v spoločenstve a vo vzťahu. Odmietnutie možnosti živého spoločenstva, t. j. zjednotenia s Bohom v Christovi a Svätom Duchu je pre Symeona (Nového Teológa) najväčšou herézou, pretože vo svojej podstate je to odmietanie celého Christovho spasiteľného diela. Vychádzajúc z hesychizmu Gregor Palama pojednáva o poznaní Boha nasledovne:

1. Stvorený charakter sveta sa od Boha odlišuje svojou podobou, vzhľadom, ktorý pomenúvame ako prirodzenosť. Aj keď táto prirodzenosť nie je Božia, vo svojej stvorenosti odráža Boží zámer o svete a človeku.

2. Prirodzenosť sa najdokonalejšie prejavuje vtedy, pokiaľ je v dokonalom spoločenstve s Bohom. Napriek svojmu padlému stavu ľudský rozum je schopný dosiahnuť Boha. Vyčerpávajúce videnie Božej podstaty je síce pre stvorený rozum nedostupné, ale človek môže spoznávať Boha prostredníctvom analógie.

Videnie Boha je možné, keď sa Božie energie dostávajú do spoločenstva s človekom a on si ich následne osvojuje. V tom svätý Gregor vidí zmysel spásy. Celé poznanie Boha, zbožštenie je pre neho ako aj pre svätého Maxima Vyznávača christocentrické. Christos je tým centrom alebo stredom, ktorý človeka privádza k zbožšteniu, k poznaniu. Vo svojej láske Boží Syn prijal ľudskú prirodzenosť, ktorú tajomným spôsobom dokonale a nezliatne zjednotil so Božou prirodzenosťou, obliekol sa živým telom a rozumnou dušou, aby žil s človekom na zemi. Dokonca urobil ešte viac – v Eucharistii utvoril s ľuďmi jedno telo,²⁰⁵ mystické Telo, v ktorom pretvoril ľudí na chrám plného Božstva a v ktorom prebýva plnosť Božstva telesne.²⁰⁶ Takýmto spôsobom osvecuje duše tých, ktorí sú účastníkmi Christovho Tela, ako to učinil na telá apoštolov pri svojom premenení na hore Tábor. Jeho Telo ako prameň blahodarného svetla, ktoré v tom čase ešte nebolo zjednotené s ľudským telom, svietilo vonkajším spôsobom na tých, ktorí boli dôstojní priblížiť sa a odovzdával Svetlo ich dušiam prostredníctvom očí mysle. Teraz však tým, že sa zjednotil s človekom

²⁰⁵ „...pohania skrze Evanjelium sú spoludedičmi, spoluúdmi (toho istého) tela a spoluúčastníkmi na zasľúbeniach v Christu Isusovi.“ Ef 3, 6.

²⁰⁶ „Lebo v Ňom prebýva všetka plnosť Božstva telesne.“ Kol 2, 9.

a prebýva v jeho vnútri, osvetľuje ľudskú dušu zvnútra.²⁰⁷ Tak človek nemiluje seba v Christovi, ale Christa v sebe. „Lebo nežijem už ja, ale žije vo mne Christos.“²⁰⁸ Človek je formou, ktorej obsahom a naplnením je Christos. Od momentu Vtelenia už nemôžeme hľadať Boha niekde v blízkosti človeka, ale priamo v ňom. Táboorské svetlo, ktoré videli apoštolovia, bolo svetlom navonok, keďže Christos ešte nedokonal spasiteľné dielo. Po zmŕtvychvstaní sa človek stáva skutočným, živým obrazom Christovho Tela. Ten človek, ktorý prenikne do tajomstva zmŕtvychvstania, spozná konečný cieľ, pre ktorý Boh stvoril všetky veci od počiatku.

Pri poznávaní Boha Gregor Nysský hovorí o očistení celého človeka ako možnosti dosiahnutia tajomného zjednotenia s Bohom, ktoré pomenúva stavom extázy. Ide o snahu zbavenia sa všetkých vlastností a akostí, ktoré sú prirodzené pre ľudskú, teda stvorenú prirodzenosť. Stav zjednotenia s Bohom vyjadruje určité poznanie Boha. Vystúpením z tohto stavu človek si uvedomuje, že nie je v ľudskom jazyku, ani v mysli ničoho, čím by bolo možné vyjadriť čo najbližšie samotného Boha, alebo aspoň zlomok z Neho. O tom nám zanecháva svedectvo aj apoštol Pavol, ktorý o poznaní píše: „Znám človeka v Christu... či to bolo v tele, neviem, či mimo tela, neviem, Boh vie, uchvátený bol až do tretieho neba. A znám toho istého človeka, či to bolo v tele, či mimo tela, neviem, Boh vie, že uchvátený bol do raja a počul nevysloviteľné reči, ktoré človek nesmie ani vysloviť.“²⁰⁹ Opisovanie Boha nevyčerpáva, pretože Boh ako nepoznatelný a nepomenovateľný je mimo stvoreného slova a jeho obsahu.²¹⁰ Poznanie Boha tak v konečnom dôsledku pripomína človeku jeho bezmocnosť pri opisovaní, vyjadrovaní Boha a vyžaduje oddanie celého človeka Bohu cez jeho očistenie a cnotný život.²¹¹

²⁰⁷ Ἀγίος Γρηγόριος ο Παλαμάς. Ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ησυχάζόντων. 2ος λόγος τῆς πρώτης τριάδος. 1, 3, 38. [online]. [cit. 2014-03-22]. Dostupné na internete: <http://paterikakeimena.blogspot.sk/2011/11/2.html>.

²⁰⁸ Gal 2, 20.

²⁰⁹ 2K 12, 2-4.

²¹⁰ LOSSKY, V. 1994. *Dogmatická teologie*. (prel. Prof. Dr. Pavel Aleš). Praha, 1994. (2. vyd.). s. 16-19.

²¹¹ Позри ДАВЫДЕНКОВ, О. 1997. *ДОГМАТИЧЕСКОЕ БОГОСЛОВИЕ (Курс лекций)*. ч I и II. Москва : Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт, 1997. s. 92-102.

Zoznam bibliografických odkazov

- A Dictionary of Greek Orthodoxy* – Λεξικὸν Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας. (by Nicon D. Patrinos). Minneapolis, Minnesota : LIGHT & LIFE PUBLISHING, 1984.
- Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς. Ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ησυχάζόντων. 2ος λόγος τῆς πρώτης τριάδος. [online]. [cit. 2014-03-22]. Dostupné na internete: <http://paterikakeimena.blogspot.sk/2011/11/2.html>.
- A PATRISTIC GREEK LEXICON*. (ed. LAMPE, G. W. H.). Oxford University, 1997.
- Biblija – Knjige Svjaščennogo Pisanija Vetchogo i Novogo Zaveta na cerkovnoslavjanskom jazyke*. Moskva, 1993.
- БРИЈА, Ј. 1999. Речник православне теологије. Београд, 1999.
- ДАВЫДЕНКОВ, О. 1997. ДОГМАТИЧЕСКОЕ БОГОСЛОВИЕ (Курс лекций). ч I и II. Москва : Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт, 1997.
- Ireneaus LUGDUNENSIS. 1857. *Adversus Haeresis*. [online]. University of California (USA), 1857. [cit. 2014-04-11]. Dostupné na internete: <http://www.archive.org/details/sanctiirenaeiep00harvgoog>.
- JEŽEK, V. 2005. *Od individualismu k obecnství. Úvod do byzantské teologické antropologie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005.
- JEŽEK, Václav. 2006. *Transcendentální christologie v kontextu byzantské teologie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2006.
- МЕЙЕНДОРФ, И. 2007. *Введение в святоотеческое богословие*. 2. doplnené vyd. Минск : Лучи Софии, 2007. 384 s. ISBN 978-985-6171-82-9.
- LIDDEL, H.G. - SCOTT, R. 1901-1906. Μέγα Λεξικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης Μεταφρασθέν εκ τῆς αγγλικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Ξενοφάντος Μόσχου δ.φ. τόμ. I-IV. εκδ. 1. Αθήνα : Σιδέρη, 1901-1906.
- LOSSKY, V. 1994. *Dogmatická teologie*. (prel. Pavel Aleš). Praha, 1994. 2. vyd.
- ПЕТКОВИЋ, С. 2002. Речник црквенословенскога језика. Београд : Штампарија Српске патријаршије, 2002. 352s.
- Православно-догматическое богословие Д. Б. Макария, архиепископа харьковского. Том. I. Санкт-Петербургъ, 1868.

- САГАРДА, Н. И., САГАРДА А. И. 2004. *Полный корпус лекций по патрологии*. Санкт-Петербург. : Воскресение, 2004.
- ΣΤΡΟΥΜΠΟΥΛΗΣ, Δ. Μ. 1998. ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑΣ - ΟΙ ΡΙΖΕΣ. Πειραιάς : ΙΔΙΩΤΙΚΗ, 1998. 480 σ.
- ШМЕМАН, А. 1993. *Введение в богословие*. Париж : Православный Свято-Сергиевский Богословский Институт, 1993.
- ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΥΣ. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΜΩΣΕΩΣ, Η ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΑΡΕΤΗΝ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΟΣ. In MIGNE, J.-P. 2000. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XLIV. Paris, 1863. s. 298-464.
- Τοῦ ὁσίου Ἀββᾶ Ἰωάννου πρεσβυτέρου Δαμασκηνοῦ ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Βιβλία Α'. Δογματικά. In MIGNE, J.-P. 1989. *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*. Τόμος 94. Πρώτη ἔκδοσις ἐν Ἑλλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικῶν Ἐκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1989.
- ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΙΣΜΑΤΩΝ. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XLIV. Paris, 1863. s. 755-1118.
- Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΥΣ. Εἰς τοὺς ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ. ΛΟΓΟΣ Ζ. Καὶρὸς τοῦ βαλεῖν καὶ συνάγειν λίφως. In MIGNE, J.-P. 2000. *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*. Τόμος 44. Πρώτη ἔκδοσις ἐν Ἑλλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικῶν Ἐκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2000. s. 1194-1302.
- ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ. Contra Eunomium XI, 4/III, 9.54. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XLV. Paris, 1863. s. 24-111.
- ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΣΥΜΕΩΝΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. Κεφαλαια. Κεφ. ια' - ιστ', ξα', πζ'. In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus CXX. Paris, 1864.
- ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΛΟΓΟΙ. ΛΟΓΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΕΡΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ (ΚΗ'). In MIGNE, J.-P. 1863. *Patrologiae Graecae Cursus Completus*. Tomus XXXVI. Paris, 1858.s. 25-73.

OVERVIEW OF GNOSEOLOGY IN SELECTED CHURCH WRITERS

Pavol KOCHAN, lecturer on Orthodox Theological Faculty of University of Prešov in Prešov, Masarykova 15, 081 01 Prešov, Slovak republic, pavol.kochan@unipo.sk, 00421517726729

Abstract

Knowledge of God as Trinity for Holy Fathers is one of the most important facts in the theology of salvation of man. Knowledge of God for them was the same thing with salvation. Therefore, we find in religious writers of the 4th and 5th centuries deep fledged triadology in close connection with the gnoseology. It is confirmed by the later Fathers, such as Symeon the New Theologian or Gregory Palama, which thanks for gnoseology he developed theology of the Holy Trinity in theology of divine uncreated energies, as we know it today.

Key words

Gnoseology, knowledge, Holy Trinity, church writer.